

מכון הדר

MECHON HADAR

"אחרי רבים להטות": הרוב קובע?

ר' אביטל הוכשטיין – hochstein@mechonhadar.org

פרשת משפטים, תשע"ז

פרשתנו, כשמה, מלאה במשפטים, אשר רבים מהם הפכו לאורך הדורות לביסוס חלק מרכזי מיסודותיה של מערכת משפט יהודית ענפה. חוקים רבים מוצאים את הורתם בפרשתנו: מה קורה במקרה של רצח ומה במקרה של גניבה; דיני עבדות ודיני שכירות; מה קורה כשרכוש של אדם אחד פוגע ברכוש של אדם שני ומה במקרה שאדם נפגע, ועוד כיוצא באלה. לא רק פרטים, אלא גם עקרונות משפטיים מתבססים על פסוקי הפרשה: הצורך להביא דברים בפני שופט, תפקידה של שבועה, ציווי להתרחק משקר והאיסור לקחת שוחד.

כצפוי במערכת התלמודית, לא כל מה שנלמד מן הפרשה נאמר בה באופן ישיר. פרטים ועקרונות

נלמדים ממנה גם באופן עקיף, וליתר דיוק באמצעות מדרשי פסוקים. פעמים רבות הקשרם של הפסוקים מלמד משהו רחב יותר, עקרוני או מהותי על אודות העיקרון הנלמד. כך, עיון ראשוני מציע מסר חד ממדי וישיר ועיון נוסף חושף מרחב רב ממדי ומורכב בנוגע לעיקרון הנלמד. פרשתנו מציעה דוגמא מרתקת לתהליך זה

**פרשתנו מציעה דוגמא
מרתקת לתהליך זה בעודה
מהווה עוגן ראשוני
לעיקרון הידוע לפיו
הכרעות נעשות על פי הרוב**

בעודה מהווה עוגן ראשוני לעיקרון הידוע לפיו הכרעות נעשות על פי הרוב.

לעיקרון זה יש ביטויים הלכתיים רבים בספרות חז"ל, ובאופן מיוחד במסכת סנהדרין העוסקת בעקרונות המערכת המשפטית. כך למשל בתיאור פסיקת השופטים בדיני ממונות: "שנים אומרים זכאי ואחד אומר חייב - זכאי. שנים אומרים חייב ואחד אומר זכאי – חייב" (משנה סנהדרין ג, ו), וכפי שמוסבר על אודות מהלך הדין גם בדיני נפשות: "אם מצאו לו זכות פטרוהו ואם לאו עומדים למניין" (משנה סנהדרין ה', ה'), המניין הוא ספירת הקולות על מנת לעמוד על הטיית הרוב וכך להכריע. ושוב בתיאור סדר הדברים בבית הדין גם בנושאים אחרים: "נשאלה שאלה בפניהם, אם שמעו - אמרו להם". כלומר, אם ישנה מסורת בדבר פסק ההלכה, מצטטים את המסורת ופוסקים בעקבותיה. ואולם, אם אין מסורת, הפסיקה מוכרעת גם כאן על פי הרוב: "ואם לאו - עומדין למנין. רבו המטמאים - טמאו, רבו המטהרין - טהרו" (בבלי סנהדרין פח עב).

הפסוק מפרשתנו המשמש כעוגן לעיקרון ההכרעה על פי דעת הרוב גורס כי: "לֹא־תִהְיֶה אַחֲרֵי־רַבִּים לְרֵעֶת וְלֹא־תִעָנֶה עַל־רֹב לְנֶטֶת אַחֲרֵי רַבִּים לְהֵטֹת" (שמות פרק כג, ב').

תפקידו של הפסוק כבסיס לעיקרון הרוב, נמצא במרכז של הדרמה האגדית הידועה בכינויה 'תנורו של עכנאי'. שם, בלב האגדה, מתוארת מחלוקת מרה בין יושבי בית המדרש כולם לבין ר' אליעזר. בשיאה של המחלוקת נשמע קול שמימי: "יצאתה בת קול ואמרה: מה לכם אצל רבי אליעזר שהלכה כמותו בכל מקום!" (בבלי בבא מציעא נט ע"ב). בת הקול מכריעה כי ההלכה היא כר' אליעזר. זה, אם כן, אמור להיות סוף הסיפור. ואולם התגובה איננה קבלת הכרעת השמים אלא התנגדות לה: "עמד רבי יהושע על רגליו ואמר: 'לא בשמים היא'!" - וכך יוצא נגד הכרעת בת הקול.

המספר התלמודי איננו מסופק מן התגובה המוצגת בפי ר' יהושע ותוהה על משמעות הדברים: "מאי לא בשמים היא?" – מה פירוש הדברים 'לא בשמים היא'? כתגובה, מובאים דבריו של ר' ירמיה: "אמר רבי ירמיה: שכבר נתנה תורה מהר סיני, אין אנו משגיחין בבת קול, שכבר כתבת בהר סיני בתורה: 'אחרי רבים להטות'".

¹ דברים ל, י"ב - קצרה יריעה זו מלהכיל העיון בפסוק זה ותפקידו באגדה ובכלל.

תשובתו של ר' ירמיה מורכבת וכוללת כמה רבדים. ראשית, אבחנה בין שתי תקופות: זו שלפני מעמד הר סיני וזו שלאחריה. אם נשוב לפרשתנו – הרי שהיא היא אכן מהווה את קו פרשת המים בין שתי התקופות הנידונות: התקופה שלפני הר סיני והתקופה שאחריה. אולם מה מבחין בין שתי התקופות? על כך עונה הרובד הבא שעולה בדברי ר' ירמיה: "אין אנו משגיחים בבת קול". 'אין אנו משגיחים' בהדגשה. כך, מסביר ר' ירמיה כי אנו, יושבי בית המדרש, אנו שמנהלים את המערכת המשפטית, אנו שמתקיימים אחרי מעמד הר סיני, אנו לא משגיחים בבת קול. אחרים, בזמנים שונים ובנסיבות שונות, אולי כן. אולם אנו, יושבי בית המדרש הזה, לא.

כעת מוצג מרכיב שלישי שבעצם עונה על השאלה: אם לא משגיחים בבת קול אז במה כן משגיחים? כיצד מתקבלות הכרעות? מרכיב שלישי זה הוא למעשה ציטוט של הפסוק המצוטט לעיל מפרשתנו: "שכבר כתבת בהר סיני בתורה 'אחרי רבים להטות'". כלומר, הכרעות נעשות באמצעות הרוב – נוטים אחרי הרבים. הכרעות אינן מתקבלות על פי בת קול, אלא על פי מספרים, ספירה של הקולות האנושיים.

המעבר מבת קול או הכרעה שמימית, כדברי ר' יהושע, להליכה אחר הרוב, הוא שינוי מרחבי משמים לארץ. אולם זה איננו השינוי היחיד. שכן המעבר הוא גם שינוי מהותי מבחינות רבות. למשל, זהו מעבר מהכרעה רגעית לתהליך הכרעה. (הליכה אחר הרוב דורשת את איתורה של דעת הרוב, יצירת מכניזם לאיתור זה ועוד כיוצא באלו.) הבדל מהותי בסיסי נוסף ומרכזי הוא מעבר כביכול מהכרעה אלוהית להכרעה אנושית.

אולם, ישנה שנינות באמירתו של ר' ירמיה הראויה לתשומת לב בהקשר זה, שכן הוא מבסס את הקביעה שיש להכריעה על פי ריבוי של קולות אנושיים דווקא על קול שמימי. כלומר, לפי ר' ירמיה העיקרון של הכרעה על פי רוב הוא עיקרון מסיני. במובן מסוים טוען ר' ירמיה כי בסיני נאמר ללכת אחרי הרוב האנושי, אם כן הקול האלוהי הוא שמורה לבני האדם להתעלם במובן מסוים מן הקול השמימי העתידי, שמופיעה למשל כבת קול בסיפור, ותחתיו לתת מקום ומרכזיות לתהליך האנושי, תהליכם של בני האדם, צלם אלוהים. במובן צר יש פה 'לא בשמים היא' אולם הצו 'לא בשמים היא'

ניתן אף הוא משמים.

מה שמפתיע, מאתגר ואומר דרשני
הוא מה שמתגלה עם העיון בפסוקי
הפרשה עצמה. שכן הפסוקים למעשה
אומרים בדיוק את ההפך. בעוד
אמירתו של ר' ירמיה היא "אחרי
רבים להטות", הפסוקים שוללים את
ההליכה אחרי הרוב: "לא־תִהְיֶה

**הקביעה שיש להכריעה על פי ריבוי
של קולות אנושיים דווקא על קול
שמימי. כלומר, לפי ר' ירמיה
העיקרון של הכרעה על פי רוב הוא
עיקרון מסיני**

אֲחֵרֵי־רַבִּים לְרַעַת וְלֹא־תִעֲנֶה עַל־רֹב לְנֶטַת אַחֲרֵי רַבִּים לְהִטֹּת" (שמות כג, ב'). מילת השלילה שבפסוק
איננה מופיעה בדברי ר' ירמיה, כפי שאלו מופיעים בדיון התלמודי.

על מנת לבחון רושם ראשוני זה, לפיו חז"ל מעגנים עקרון מפסוק שבעצם קורא כנגד העיקרון עצמו,
נעיין בפסוק:

"לֹא־תִהְיֶה אַחֲרֵי־רַבִּים לְרַעַת וְלֹא־תִעֲנֶה עַל־רֹב לְנֶטַת אַחֲרֵי רַבִּים לְהִטֹּת" (שמות כג, ב').
לפסוק יש מספר צלעות. האחרונה, "אחרי רבים להטות", היא המצוטטת בפי ר' ירמיה. אולם נדמה
שבפסוק מושם סימן שאלה על קריאה זו באמצעות שלילה הקודמת לה: "ולא תענה ... אחרי רבים
להטות". צלע זו מתייחסת למצב של ריב ואומרת: "ולא תענה על ריב". היא פותחת באיסור "לא
תענה", או "לא תענה... לנטות". פרשנים מסוימים מפרשים את הצלע הזו על בסיס האיסור מעשרת
הדברות "לא תענה ברעך עד שקר" (שמות, כ, י"ג), כלומר כאיסור לתת עדות שקרית. לפי קריאה זו
האיסור "לא תענה" נמצא בפסוק בהקשר של הטיה אחרי הרבים. בדומה, הצלע הראשונה של הפסוק,
"לא תהיה אחרי רבים לרעות", בעצם קוראת לאדם לא ללכת אחרי הרבים לשם עשיית רע. חלקי
הפסוק מצווים שכאשר ישנם רבים שנטייתם היא להרע – אסור ללכת איתם, וכך גם אין לענות
ולנטות אחרי הרבים במצב של ריב.

צו זה תמוה, שהרי רע הוא דבר שאין ללכת בעקבותיו בכלל, כמו שעדות שקרית היא דבר שאין
לעשות כלל. ההקשר של רבים אינו אמור לשנות לכאן או לכאן. התוספת בפסוק של ההקשר,

שמדובר במקרה של הטיית רבים להרע, מעידה כי ישנו צורך באיסור מיוחד ואזהרה ייחודית דווקא כאשר ישנו ציבור שנוטה לשלילי. נדמה שמה שהפסוק מורה עליו הם לא רק האיסור להרע או

**שילוב האגדה התובעת "אחרי רבים
להטות" עם פסוק המזהיר לכאורה
להפך: "לא תהיה אחרי רבים
לרעות", יוצר אמירה מורכבת**

האיסור לענות – אלא דווקא האיסור
ללכת בעקבות ציבור במצבים אלו.
הפסוק מניח שישנו צורך לאסור באופן
מיוחד הליכה אחר הרוב, הכרח לחזק את
הרתיעה ללכת עם הרבים להרע. כך,
מסתתרת בחלקי הפסוק הנחה בדבר
הסכנה והמכשול שקיימים בקבוצה הנוטה לרוע, יש בהם איתות לקלות שבה אנו נוטים לעתים
להצטרף לרוב שלילי וללכת אחרי הרבים.

מדרש ההלכה מסביר כי קשה להביע עמדה שהיא בניגוד לעמדות שסביבך:

"ולא תענה על ריב לנטות" - שלא תאמר בשעת מנין דיי שאהיה כרבי פלוני אלא אמור מה שלפניך".
(מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי פרק כג). קל וחומר שקשה להחזיק בדעתך בניגוד לדעת הרוב, ואולי
במיוחד כאשר נדרשת קריאה בודדת כנגד הרועה.

למעשה העיון בפסוק מביא להכרה בקושי שלא להצטרף לרוב על מנת להרע. כך, שילוב האגדה
התובעת "אחרי רבים להטות" עם פסוק המזהיר לכאורה להפך: "לא תהיה אחרי רבים לרעות", יוצר
אמירה מורכבת. אמירה באמצעותה, הופכת ההדגשה שבלב האגדה הבבלית מאמירה פשוטה, חיובית
וחד משמעית, להליכה אחר הרוב, לאמירה שהיא בד בבד גם אזהרה מפני כוחו להרע של הרוב
והקושי לעמוד בפרץ.

ולוואי ונשכיל לאתר את הטוב, להעז לנטות אליו, ולהיות אחריו גם כשאין זו הטיית הרבים.